

Helaas pindakaas

Pindakaas – een oer-Hollander product is nauwelijks denkbaar. Toen Karel van het Reve in 1967 als correspondent van *Het Parool* naar Rusland verhuisde, stond pindakaas dan ook boven aan zijn lijstje van mee te nemen zaken. *Met twee potten pindakaas naar Moskou* werd de titel van het boek over zijn Russische avontuur. Ook de naam *pindakaas* is typisch Nederlands, met dat *kaas*, waar andere talen spreken van *boter*: Engels *peanut butter*, Frans *beurre de cacahuètes*, Duits *Erdnussbutter*.

Oer-Hollands? Helaas pindakaas, het product komt niet uit Nederland maar uit Suriname. Dat weten we door onderzoek van J. van Donselaar, kenner van het Surinaams-Nederlands. In 2005 toonde Van Donselaar aan dat het woord *pindakaas* al in 1783 in het Nederlands van Suriname bekend was. Het ging om een blokvormige massa gestampte pinda's waarvan plakjes werden afgesneden – wat de naam *kaas* verklaart. De smeerbare variant is later geproduceerd voor de Europese markt.

Het woord *pindakaas* is een mooi voorbeeld van een woord dat in het Nederlands op een ander continent is ontstaan. Toen de Nederlanders begin 17de eeuw over de aardbol uit-

zwermden, leerden ze totaal nieuwe werelden kennen. Onbekende volken, planten, dieren, culturen moesten worden benoemd. Daardoor werd de Nederlandse woordenschat in den vreemde enorm uitgebreid. Niet alleen de woordenschat veranderde in het buitenland, ook de uitspraak en de grammatica van het Nederlands ondergingen aanpassingen. Het Nederlands werd overgenomen door mensen met een andere moedertaal. Die moedertaal klonk door in hun Nederlands. Zo spreken Surinamers en Engelsen de *w* met tuitende lippen uit: *Oewat zeg je?* En Surinamers kiezen vaak voor *gaan* waar Standaardnederlands *zullen* vereist: *Letitia gaat kwaad zijn*.

Er is maar weinig bekend over hoe het Nederlands zich sinds de 17de eeuw op andere continenten heeft ontwikkeld. De meeste kennis bezitten we over het Nederlands in Suriname, en dat is grotendeels te danken aan Van Donselaar, die onlangs op 85-jarige leeftijd is overleden. In 1977 publiceerde hij een *Woordenboek van het Surinaams-Nederlands*, waarvan in 1989 een uitgebreide editie verscheen. Onderzoekster Renata de Bies, verbonden aan de Anton de Kom Universiteit van Suri-

name, vulde in 2008 de gegevens aan in het *Woordenboek van de Surinaamse Bijdrage aan het Nederlands*. Beide woordenboeken beschrijven het moderne Surinaams-Nederlands.

Vanaf begin jaren negentig verzamelde Van Donselaar systematisch gegevens voor een *Woordenboek van het Nederlands in Suriname van 1667 tot 1876*, waarin hij de woordenschat wilde beschrijven van de Nederlandse bevolkingsgroep in Suriname vanaf 1667, het moment dat Nederlanders zich in Suriname vestigden, tot de invoering van de leerplicht in 1876. Die historische verzameling – die binnenkort in boekvorm verschijnt – bevat een schat aan tot nu toe onbekende gegevens.

Er komt uit naar voren hoe Surinaamse noviteiten een naam kregen. Regelmatig wordt een bestaand Nederlands woord gebruikt, dat dus een nieuwe betekenis krijgt. Zo noemt men de Zuid-Amerikaanse tapir *buffel*, al gaat het om verschillende species. Voor de duidelijkheid voegt men soms *Surinaams* toe: met *Surinaamse mosterd* wordt 'picallilly' aangeduid. Men maakt ook nieuwe Nederlandse samenstellingen, die de opvallendste eigenschappen van het Surinaamse verschijnsel be-

De Nederlandse woordenschat werd in den vreemde enorm uitgebreid

schrijven: een rood miertje dat in huizen de suikerpot opzoekt, heet *suikermier*. Tot slot zijn leenwoorden uit inheemse talen overgenomen, bijvoorbeeld *bacove* voor een rauw eetbare banaan en *roti* voor een hartige koek.

Het Surinaams-Nederlands heeft momenteel een sterke positie. Het wordt zowel in Suriname als in Nederland gesproken, geldt als verbindende factor in de veeltalige Surinaamse maatschappij, en levert woorden aan de Nederlandse standaardtaal (*bobo*, *buitenvrouw*, *hosselen*, *kousenband*, *schaafijs*). Ook de jeugdtal bevat veel Surinaamse woorden: *doekoe* 'geld', *no spang* 'maak je niet druk', *pattas* 'schoenen', *smatje* 'meisje'. De uitdrukking *lits goed*, uitgesproken met een lange uithaal,

is waarschijnlijk afkomstig uit het Surinaams-Nederlands. Dankzij het Surinaams-Nederlands keren verdwenen woorden zelfs weer terug in de moederschoot, zoals *houwer* 'kapmes'.

Naast het Surinaams-Nederlands bestonden en bestaan er nog andere etnische variëteiten van het Nederlands, zoals Jiddisch-, Indisch-, Antilliaans-, Marokkaans-, Turks- en Chinees-Nederlands. Daarover is veel minder bekend. Onderzoekers zouden dolgraag beschikken over meer gegevens van alle variëteiten, zowel hedendaagse als historische. Op basis daarvan zouden we kunnen achterhalen wat de universele kenmerken van het etnisch Nederlands zijn, in klanken, woordvormen en grammatica, en welke verschijnselen afhangen van de moedertaal van de sprekers.

Universele kenmerken betreffen vooral de grammatica. Zo negeren etnische variëteiten vaak het verschil tussen *de-* en *het-*woorden maar hanteren ze slechts één woordgeslacht (*de hondje*). Samenhangend daarmee vervalt ook de verbuiging van het bijvoeglijk naamwoord: ieder bijvoeglijk naamwoord eindigt op *-e* (*een/de mooie boek*).